

הסוכנות היהודית לארץ ישראל
תהנה להקרה החקלאות
מחלקת ההדרכה

עלון צ"א

גידול קטניות לגרעינים

(פולים, בקיה, אפונה, עדשים)

מאת אברהם כ"ן,

מחלקת הדרכה.

לקטניות ערך משקי רב, שיש להדגישו במיוחד בשעת חירום:

(1) הן מהוות מאכל עשיר בחלבון לאדם ולבהמה (תחליף למזון מרוכז);

(2) הקש של רוב הקטניות הוא מזון רב-ערך לבהמות, ויכול לבוא

במקום חציר;

(3) הקטניות כאוגרות חנקן ערכן רב ביותר במחזור הזרעים.

לעומת זאת אין יכולן יציב והאסיף שלהן דורש זהירות רבה.

1. הפולים.

הפולים זקוקים לאדמה כבדה עם בית קיבול מים גבוה (אולם לא רטיבות עומדת). הם נענים יפה לאחוז סיד מסויים וזקוקים לזיבול זרחני. מנת הזרחן המקובלת לפולים היא 10—15 ק"ג סופרפוספט כפול לדונם. באזורים גשומים זורעים אותם על גבי שלף חטה, באזורים שחונים יותר על גבי כרב או בתוספת מים בהשקאה. את האדמה יש לתרוש לפני הגשם חריש יסודי, אחרי הגשם מספיק עיבוד של 10—12 ס"מ בקולטיבטור או במחרשה שטחית. בחריש זה מכסים את מנת הזבל ואת הזרעים (אם זורעים בפזורה יד). בטורית או בבוקר זורעים בעומק של 6—10 ס"מ. כמות הזרעים בטורית 16—20 ק"ג לדונם, בפזורה 20—22 ק"ג. הזריעה נעשית בזמן שהאדמה רטובה (בסוף נובמבר-דצמבר בערך). חשובה השמדת נבטי עשבי הבר לפני הזריעה.

הפולים מבשילים בסוף אפריל. אפשר לקצור אותם בקומביין, אולם יש להאיט את מהירות הטוף (ל-600—700 סבובים לדקה) ולפתוח אותה, כדי למנוע שבירת הגרעינים הגדולים.

הגרעינים מהווים תחליף מצויין לכוספה ולקש שלהם ערך רב למרות גסותו. מהמזיקים של הפולים החשובים הם: חפושית הקטניות (Bruchus) כנימות, עלקת ומחלת החלדון.

בין זרעי הפולים מוצאים זרעים רבים של בקיה צרפתית (*Vicia narbonnensis*). הבקיה הזאת דומה מאוד לפולים באופן גידולה וערכה המזוני והיא נתקפת פחות ע"י מזיקים.

2. אפונה למאכל (*Pisum Sativum*).

הנה אחת הקטניות החשובות ביותר בהזנת האדם. היא גדלה באדמות קלות וגם באדמות כבדות אולם רק בתנאי חילחול טובים, ואחוזו סיד מספיק. הזיבול באדמה כבדה: 10–15 ק"ג סופר כפול ו-5 ק"ג אמון, באדמה קלה רצוי גם זבל אשלגני במנה של 10 ק"ג. כמות הזרעים 12–16 ק"ג לדונם. עומק הזריעה: 5–8 ס"מ. זמן הזריעה: כשהאדמה רטובה, בערך בחודש דצמבר. מקום האפונה במחזור: במחזור שלוש-שנתי בשדה של החציר (על גבי כרב תירס), במחזור 4-שנתי על גבי שלף בשדה נקי מעשבים. ההכנה: חריש יסודי בקיץ, חריש שטחי (או קלטור) אחרי גשמי היורה, לשם השמדת העשבים. הזריעה הטובה ביותר היא בטורית במרחקים של 16–18 ס"מ ו-70 ס"מ לסירוגין בין השורות, כדי שאפשר יהיה לקלטר בזמן הגידול בין הגשמים.

האפונה מבשילה בסוף אפריל, אוספים אותה בתלישה בידים (בשטחים קטנים), בקציר במגל או במקצרה (במקצרה בכוון אחד „נגד הרביצה“). עם האסיף אין מחכים עד הבשלתם המלאה של התרמילים העליונים, כי האפונה מוסיפה עוד להבשיל בערמות בשדה. דישת האפונה נעשית באופן דומה לזו של פולים. לקש ערך רב מאוד.

3. עדשים

העדשים הן „ילידי המקום“ בארצנו. דרישתן לגבי רטיבות היא קטנה. הן גדלות ברוב סוגי הקרקע, המכילים די סיד. מדרונים קלים מתאימים לעדשים באופן מיוחד, אולם נחוץ שם עפי"ר סקול, אם רוצים לקצור במקצרה או בקומביין קטן.

מהזבלים חשוב הזרחן (כ-10 ק"ג סופר כפול לד') ומנה קטנה של חנקן, כמו ליתר הקטניות.

זמן גידולן של העדשים הוא קצר והן האחרונות לזריעה מקטניות חורף. את האדמה (עפי"ר שלף חטה) חורשים בקיץ ובחריש שטחי, למשל בבוקר, מכסים את הזבל ואת הזרעים במחצית השניה של חודש דצמבר. כמות הזרעים

12—13 ק"ג לדונם, עומק הזריעה הטוב ביותר 3—5 ס"מ. אין העדשים יכולות להתחרות עם עשבי בר וחשוב הוא להשמיד אותם בזמן הכנת השדה לזריעה. האסיף חל באותו זמן בערך כמו באפונה. תולשים או קוצרים בשעה שהתרמילים התחתונים הופכים חום; בקומביין — רק כשהגיעו לגובה מספיק — יותר מאוחר.

לקש יש ערך קרוב לזה של חציר.

4. החומצה (Cicer arietinum).

החומצה נמנית על תבואות קיץ, כי דרישותיה לגבי חום הן גבוהות והיא עומדת יפה בפני יובש. לכן הצלחתה בארצות שחונות יותר בטוחה. היא נפגעת ברטיבות עודפת. בתנאים טובים, בסביבות ואדמות חמות יותר אפשר להקדים לזרוע אותה. כך, למשל, הצליחו בגניגר לפני שנתיים לקבל יכול מזריעת דצמבר.

להכנת האדמה (לזריעת אביב) דרוש עיבוד אחד נוסף בהשוואה לקטניות חורף. באביב זורעים אותה מוקדם (בחודש פברואר-מרץ). זורעים ברווחים של 30—35 ס"מ (ריוח של ביסוק) בכמות של 8—10 ק"ג לדונם. בוריעת חורף מגדילים את כמות הזרעים עד 12 ק"ג לדונם.

קשה-החומצה מכיל חומצה חריפה (מכאן שמה) ותלישתה קשה בשביל העובדים. לפעמים אפשר להצליח לקצרה בקומביין ישר. קש החומצה הוא יותר גס מקש רוב הקטניות האחרות. היא איננה סובלת מחפושיות כמו האפונה, לעומת זאת היא נעכלת יותר קשה ע"י בני אדם. בשביל הפרות היא מהווה מזון טוב מאוד.

כרבי-החומצה נחשב בין הטובים בין כרבי הקטניות לגרעינים.

5. בקיה לזרעים

דורשת אדמה יותר קלה מאשר הפולים. באדמה כבדה היא רובצת בנקל. דרישות הבקיה לגבי זיבול וזמן הזריעה כמו של הפולים. כמות הזרעים: 12—15 ק"ג לדונם. עומק הזריעה יותר קטן, 3—6 ס"מ. אופן הזריעה: בבוקר או בטורית, גם בכסוי ע"י חריש קל ושדוד אחריו. דיקנות דרושה בקביעת זמן האסיף, כי התרמילים היבשים של הבקיה נפתחים מעצמם והזרע נשפך. יש, לכן, לקצור את הבקיה כשמבשילים התרמילים הראשונים, לאספה לערמות ואח"כ לדוש במספר מוקטן של סבובי הטוף. לקש של בקיה ערך רב.